

ORRIAK

AIDEZ AIDE

I APARRAREN GAINEAN

Nagiak janda bizi gera, aparraren gainean, eguerdiko eguzki berotan. Ederregia da gure bizi-inguru au ta kontentu gaude milla atsegifietan naasturik. Urduriak, ezin-egonak ez du sentidurik biziera soil ontan. Oar gabe bizi gera, edo emengo-gazte-gendeak oi dion bezela, "arrax bizi gera".

Inguratzen gaitun opor giro epel au, alai, kezkarik gabe, edozer lanetarako oztopo aundiena da. Iza-diak gainez egingo balu bezela: us-tez utsunik gabe, betea, askia. Agortu egiten gera. Emen ez da irazan bearrik somatzen, ez penarik, ez itxaro-bearrik, ez tragedi-usairik... Burges atsegin kaskar auek, eguneroko amets parregarritzkoetan mantentzen gaituzte, sasi patxadan, itxuraz nare.

Muga guztiak autsita norabaitera joateko gurari bizia somatzen dut: igesi naia. Eta leatzea ta idaztea igesi nai onen "hertsak" besterik ez dira.

Bein eta berriz amets dagit, luze, zabalkiro idaztea. Bainan itsasoko aize orok erakartzen naute, ipar-egoalde orok, eta guztietan det ias-tatzen. Umilkiro aitorturen dut bez-raz, idazlan au nere ibillera iduri dela, ibillera desberdiña, askotari-koa ta azalekoa. Egun gutxiren bu-ruan sumarioa egiten dudalarik arrituta geratzen naiz spiritu tarte izugarriak saltatzen ditudala ikusi-rik, nere izakera batere biurtu ga-be. Diletante-eritasuna ote? Kapri-txozko maite-minak? Mamitu gabe-ko gogaiaren gora-berak? Nora jo jakin-eza?

Badakit oiko tokietatik at nabille-la. Bainan badakit ere teologiaz edo filosofi utsaz mintza banedi ez nin-tzakela egitia, neure ta inguruaren neurria ez nukela emango.

Beraz erdi-poeta, erdi-berritxu...

II "CHAQUE HOMME DANS SA NUIT"

Oraintsu arte ez nuen ezagutzen Julien Green'en Egunerokoa baizik.

Maite nuen astiro-astiro leatzea, batez-ere gogo-urduri-aldietan spirituari serenidade pixkat ematearren. Badu J. G'ek "itza"-ren sentidu berezia, aldi ontako idazle iada ifork ez duena: orri oiek leatzean argumentuari baiño itz bakoitzari geiago gagozkio. Egun, itzak ain borxtatuak izan diranetik, itzak berak altxatzen dira gure kontra ta esanaia biurritzen. Egun gendeak entzuteko, adierazteko, idazle baiño zerbait geiago izan-bearrean arkitzen gera: eskribatzaille baiño zerbait geiago, ots, poeta. Ta J. G. poeta da, ta profeta, ta spirituan dagoena, spirituaren testimonio fina. J. G.'kin akabo gure festa: festaren erdian bere boza entzuten baduzu urduritzen zera, ez, jakifia, infernuaren bildurragaitik, ezpaitauka fedearen retorikarik.

Bainan bere nobelak... Fama txarra zuten gure artean. Frantzes adiskide batek zidan "Moira"-ri buruz: "C'est idiote". Beste lagun bateri, naiz ta katoliko militantea izan aspergarri zeritzaion. Alabainan denok geunden bat Egunerokoari buruz: arrigarria bilatzen gendun. Beste ifork etzun sortarazten gure baitan J. G.'en itzak sortarazten zuten oiarrik.

Dela urte-erdi bat besterik ez aurtu nintzan "Moira" irakurtzen, Moeller'i fede emanaz. Irakurri nuen eta urduri geratu nintzen. Etzan zozoa, bainan guetako zenbaitak "c'est idiote" esatea ez da arritzekoa.

Julien Green kritikatzean, beste nobelista katolikoa eta bere izankide daen, Graham Green'en pentsatzen dut, ez nobela-gintza berdifia dagielako noski, baiña teknikan kontrakoa dutelako ain zuzen... G. G'ek nobela-poliziakaren teknika darabil geienetan, teknika suelta, ziraragarria, interesanta, itxuraz azalekoa. Gizaki asko naasten dirade nobela bakoitzean, trama ugari burutu baino lenago, imaginak, karakterak... Filmen ritmo bizia, ariña dute G. G.'en nobelak. J. G.'nak bestelakoak dira: situazio bakanak, personaje gutxi (iru edo lau egiten duenak istoria), ibillera motzak... Nobela geldiak dira ta badirudi puntu sakon baten inguruan jiraka dabiltzala istori oietako norkiak, beinere puntu ortara iritxi gabe, linea espirala bezela. G. G.'en nobelak berriz beraka dijoan linearen tristura dute. Bainan bai beruntzko lineak, bai linea espiralak ez dute soluziorik, triangulo batek bai. Eta soluzio gabeko mundu oietan biak (J. G. eta G. G.) itxaropena sartzen dute, ez noski, istoria ondo bukatzeko filma amerikanoetan bezela, itxaropenak ez baitu ezer burutzen munduan ezta nobela oietan ere. Ondoko kolo-rea ta sentipena da, ondo eratu gabeko esperantza ori, ez baitute teologia egiten beren nobeletan A. Coloma'k eta A. Risco'k bezela. (Teologoak etzuten beinere asmatuko nobela katolikoa, ezta moralistak ere, euskaltzaleak asmatzen ez de-

gun bezela nobela euskalduna, ezta euskotarrak ere).

J. G.'en gizakiak zearo bitxiak dira. "Realisme magique" izendatu diote bere estiloari ta oso ondo deritzait. Gizaki oiek ez dabilta seguriki mundu ontan, mundupe berezi batean baizik, spirituaren barrunbietan. Ez degu arkitzen dialogo banalirik, intensio gabeko azalkizunik: arpegiak (ni ta J. G. arpegiak liluratu egiten gaituzte), estatuak eta laukoiak, egunaren argi diferentea... , gauzak denak dute sentidu izkutua. Iada dialogo denak spiritualak dira (esanai aundian), ordu oroetan fedez pentsatuko bagenu.

Zein da bitxiago C. H. D. N.'ko Wilfred edo Sartre'ren "La Nausée"-ko egunerokoaren egillea? Ez-takit. Kristaua ez banintza ez nuke Wilfred'en ibillerarik ulertuko. Gainera Wilfred ez da normala, ezta Max ere: batere bai ote da normalik nobela ontan? Ezin dute burutik kendu ideia fijoak: fedearen auzia ta animen salbazioa.

Bidean topo egiten duen bakoitzari fedea ta garbitasuna oroitzen die Wilfred'ek, **na! ta naiez**. Bainan bere baitan gorderik dauka sekretu bat, edo bere ustez ala dena: atsegin-naia, aragikerien ideia fijoak. Atsegin-naia esnaturik, era berean beste ezinegon bat ernatzen du emakume eta gizakume oietan. Bosterea beste nunbaitetik datorkio, il-zorian dagoan osabak adierazten

dionez: "Demande que Dieu me donne une foi comme la tienne. Demande". Max erdi-zoroak eta ez-egagutuak: "Je ne vous connais et je peux vous dire ce que je n'ai jamais dit a personne, surtout pas a un prêtre". Wilfred'ek ez du Max maite eta iges egiten dio beti. "Un jour, tu rendras compte de ta desertion" Iragaritzen dio Max'ek.

Gainerako istoriak ez du inportik.

C.H. D.N. J.G.'en nobela onena da. Estilo akabatua, nobela borobilla. Noizean bein sorpresa ederrik ematen digu. Laukoi txiki bainan arrigarriak dira lau edo bost atal labur, itxuraz ariakin zer-ikusirik gabekoak. Badirudi J. G. poeta den bezela ixurtzen dela batere mugarik gabe. Ala Wilfred'en ametsa il-zorian zegoan osabaren gezteluan:

"...ils partirent au galop dans les ténèbres. Au bruit des sabots du cheval répondaient les palpitations doudoureuses du coeur de Wilfred, en sorte qu'il avait l'impression que certe bête galopait dans sa poitrine. De son compagnon il ne voyait que les jambes, car Chéza était resté debout et sa voix tombait comme du haut du ciel, rauque et rude... Dis-moi que tu n'as pas envie d'aller là-bas faire la noce avec chéza!"... Cette dernière phrase se perdit dans le fracas des roues et le crépitement des sabots. Wilfred vit à l'horizon une ville qui flambait... "Tu veux des femmes cria Chéza. Tu en trouve-

ras là-bas. Des jolies femmes, la ville en est pleine. Tu veux t'amuser, tu t'amuseras".

Beste laukoi lilluragarria: bere osaba il-berria dalarik. P-etxera joaten da W. eme-galdu edozeinen besoetan ikusi duena aztutzera:

"Entre ces murs, W. avait le sentiment d'être lui-même, sans complications. Le chapeau en arrière, il prenait sa place au bar dont le bois imitait l'acajou, et là debout et le verre au poing, il oubliait, tout, avec cette facilité étonnante que donnait ce liue où la vie prenait un aspect si simple et si violente. Dans cette lumière rose qui faisait songer au reflet d'un incendie, brillaient les verres et les plaques de métal, mais les visages ne sortaient pas d'un clair-obscur qui créait entre toutes ces personnes une espèce de complicité... Une voix de femme... déroulait les banderoles d'une chanson prudemment obscène... W. s'y trouvait bien... Il savait que tôt ou tard, il finirait par ne plus bien comprendre ce qu'on lui disait. Alors, dans la brume des cigarettes, il distinguerait le visage d'une femme qui lui souriait... Tout près de lui, quelqu'un répétait comme une prière: "J'ai toujours voulu vous connaître"... "Pourquoi ne réponds-tu pas à mes questions, dis?" Doucement elle glissa une main dans la sienne. Oui, dit-il, avec un rire d'enfant, oui.

III "GAZTEA NIZ ETA LORIOZ ISPIRITUYA KURIOS"

"Témoignage Chretien" asia da orain bi reporter gazteten idazlanak argitaratzen Europa'ko zenbait nazio-ri-buruz. Jacques Doyon ta Michel Delacroix munduz-mundu ibilliak dira uda ontan Europa ta Oriente zear. Nota: 2CV eta 2000 NF'kin; etapak: Oslo, Capnord, Mosku, Teheran, Ankara, Istambul, Atenas, Belgrado. Etburua: nazio auetako gizartearen pulsua somatu.

Parre egin dut leatzean. Egia esateko irringarria da elburu ori ain seriocki esatea. Zeren, nola ezagutu liteke ibillaldi alai baten zear edozein "gizarteren pulsua"? Gure egunotan B. Cendrars bezalako ibiltari gutxi: erri baten bizitza-errietan barrenatzen diran gutxi, iada nior ez. Oraingo gazteak maite degu ikustea bainan azalez ikustea, kuriosidadez. Auto-stop'en arrixkuak ez dira ain aundiak; nik esango nuke dibertimentu polita dela. Ez dugu seriocki artzen abentura, bakardadearen bildur generalakoz eta gure gogoia ez da ain aundia bakardearen lagun izateko aina; areriotzat artzen degu naiz ta bakardea gizonaren klima naturala izan. Pariserat eltzen bagera presaka bilaturen degu neska frantez bat, berakin roke-and-roll dantzatzeko eta Ray Charles'en azkenengo diskuaz mintzatuko gira (gazte denak mintzatzeko duten bezala) edo ta 403'tik 404'ra dagon aldia. Orobat edozein errietarat joatean. Beraz berdinak di-

ra errezuma oro auto-stopista baten-
tzat eta itzuliaren ondoan eztakigu
iada deusik ikusi ta entzun dugunaz.

Bainan ola mintzatzean neure bu-
rua zalatzen dut... Zeren Agorri-
llaren 4'tik 11'ra joan gira bi lagun
Zuberoa, Benabarra, ta Laburdi zear,
itzuliño bat egitera. Nola: auto-sto-
pean ta 80 NF'kin; etapak: Gethary,
Miarritz, Bayona, Hasparne, Donapa-
leu, St-J-Piè de Port, Irisarry, Has-
parne, Belloc, Hasparne, Cambo Sa-
ra, Hendaya. Elburua: iru probintzie-
tako euskaldunen pultsoa somatu, eus-
kalki oien doinu berezia aditu.

Itzulia egin ondoren beren berri
eman nion karta batean Paris'eko ene
lagun eta euskaltzale daen Mixel Ar-
tabia artista finari, eta arraxena dut
(onena ezpada) karta niona itzez- itz
aldatzea.

Adiskide maite: Bayonan agurtu
eskeroz dudan geratu ziñaten nere
ibilerak nolakoak izango ziranez edo.
Pentsatu bezain ondo edo obeto ger-
tatu zait dena. Bururatzetik egitear
aberastu egin da nere plana. Bayona-
tik Miarritzerat auto-stop egitea ez
da nik uste bezain arraxa. Ortaz au-
tobusa artu bear izan nuen. Patxada
osoan igerian ibilita Bayonarat itzuli
nintzan eta an esan bezala topo egin
ene lagunakin. Bigarren gaua ere Ba-
yonan igaro gendun ango festak ikus-
ten eta gosatzen. Bainan gabian osta-
tua ez baigendun Miarritzerat itzuli
ginan berriro ango ondartzean lo egi-
tera. Embata edo nola arraio deitzen
dizute Miarriztarrak zuen itxaso-bas-
terreko aize otz eta zetati orrei?

E'tzan giro iñolaz ere arlantzeko on-
dar zakar artan (oi Getariko ondarra-
ren xea aren emetasuna). E'tzan po-
sible an lo egitea, bainan ala-bearrez
edo, akabo baiginan indarrez (oroit-
tzenzera lenengo gaueko ibilera zo-
roaz? Zure itz zuhurretan bezain on-
do atxematen dut zure gizatazun gi-
sakoa, kantuz gitarra joaz ari zera-
rik bezela) loak irabazi gendun alka-
rren ondoan ginalarik.

Alperrezkoa da ikusi ta ibilli gen-
dun oro zeazkiro erraitea.

Aitortzen dut ez dutala ondo, sakon-
kiro esagutzen Euskalerrriaren zati ori.
Axaleko bista bat bezela artu dut
eta ikusi dutan eta entzun dutanatik
inpresio bat bezterik ez daramat.
Oker izateko arriskuan ere esnen di-
zuet: Laburdi, Zuberoa, Benabarra
neiko eskaldunak dira (nik uste be-
zain geio) oraindik; eta au da inpor-
tantiena eta oinarria. Baina Euskal-
erri-alde au lo dago; ez dut atxema-
ten indar bizirik eta irauten badute
pasivoki irauten dute, ez beintzat in-
dar-egiñaz eta mugak bortxatuaz.

Pentsatsen dut egun irauteko ta
bizitzeko "mugak larritu bear direla"
gauz guzietan: izatearen mugak, erria-
ren mugak, adimenaren mugak, iduri-
menaren mugak, poesiaren mugak...
mugaren-mugak. Indar egiñaz bizi
bear degu.

IV

"... Mais débarrassé de quoi? C'é-
tait bien simple: débarrassé du di-

manche... Le cauchemar, la tragédie, selon W., c'était dimanche..."

Igandearen aunditasunean galdu egiten naiz. Igandetan uneak luzeago dira, zeru-tarteak zabalago, orduak pausoki igaroten dira. Igande goizean aspertu egiten naiz, arratsaldean eztaikit nun naizen.

Aur denboran zorion berezi bat iastatzen nuen igande goizetan aldean nunbait galduta. Gastetu naitzelarik aspertu egiten naute igande goizetako lehen orduak, eta tristatzen illunabarrian. Ezpidea ere ordabil ibilli gende tartean itzuli-min-tzulika arratsalde aspergarri oietan.

Ordu oietan zer eginen? Gela-barnean Kafka'ren Egunerokoa irakurtzen asten ba'iz ireak egin dik: misteriozko lurpe itzaltsuetan galduko aiz. Dirurik ezpaduk (ondo ezagutzen diat estudianteen poltsa urri ori) ezin pasa noski neskatxari ipui xuri-gorriak erraiten denbora guziz. Bakarrik ba'bil, ta sentipen-la-

rrien batek kilikatzen eztarria edo zabel-ondoa edo ankak, bildur ba'iz, tira egik pipa liburu montoien tartean dagoana ta tabako Holandresez beterik (Oi "Amsterdamer" tabako gozo bilo-oria ta aren urrutietako usai lilluragarria!: There is no tobacco like Amsterdamer tobacco!) Inoren ajolik gabe begira urrunera; orain ke xuriak urrunagotua ikusten duan urrun lausotura... Bainan begira: itxasoa laño eta Donosti bera nekez ikusten diagu, Jaizkibel nekezago. Gaur ziurki Ondarrabi, Gethary ta Miarritzeko argiak ez-tiagu ikusiko, ez illargi santuri itxaso ganean. Gaitz'erdi.

Itzali gaitean algarrekin, ez go-go argiz bizi izan sekula. Guretzat illundu dituk gaba ta eguna.

Ordu ontan, inun aingura bota gabe, erria spiritua itxasora. Dai-gun jira bat, daigun jira bi... bat, bi, iru. Eia!

(Kaia ganean txalupa zâr bat, beltza, killez gora).